



## ЕР ҚАЪРИДАН ФЙДАЛАНУВЧИ ТАДБИРКОРЛАРНИ СОЛИҚҚА ТОРТИШНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ МАСАЛАЛАРИ

**Зоҳидов Исмаатжон Юнусжон ўғли**  
Тошкент давлат иқтисодиёт университети

**Аннотация.** Мазкур мақолада Ўзбекистон Республикасида ер қаъридан фойдаланувчиларга солиқ солишни тартибига солиш, солиқ ва бошқа тўловлар йиғилувчанлигининг зарур даражасини таъминлаш, солиқ тўловчиларнинг солиқ маъмуриятчилигини амалга ошириш ҳамда солиқ мажбуриятларини бажариш бўйича ўзаро ҳамкорлик асосида сервис-техник хизмат кўрсатилишини тубдан такомиллаштиришга алоҳида эътибор қаратилмоқда. Ер қаъри бўйича тадбиркорларни солиққа тортиш мураккаб ва қийин соҳа бўлиб, диққат билан кўриб чиқиш ва такомиллаштиришни талаб қилади. Ер қаъри бўйича тадбиркорларни солиққа тортиш билан боғлиқ масалаларнинг умумий кўринишини тақдим этади ва такомиллаштиришнинг потенциал йўналишларини таклиф қилади. Ер қаъри тадбиркорларини солиққа тортиш чуқур кўриб чиқиш ва такомиллаштиришни талаб қиладиган мураккаб масаладир. Солиқ режими, шаффофлик, солиқ маъмуриятчилиги ва солиқ имтиёзлари билан боғлиқ масалаларни ҳал этиш орқали ер ости бойликлари тадбиркорлари учун янада қулай ва қулай муҳит яратиш, инвестициялар, иқтисодий ўсиш ва соҳани барқарор ривожлантиришга кўмаклашиш мумкин.

**Калит сўзлар:** ресурс солиғи, ер қаъридан фойдаланганлик учун солиқ, солиқ, бюджет сиёсати, бюджет, солиқ маъмурчилиги, солиқ салоҳияти, норматив таҳлил, позитив таҳлил, солиқ юки, репрезентатив солиқ ставкаси, ўртача ставка, солиқ ҳисоботи, солиқ тушумлари, солиқ имтиёзлари.

## ВОПРОСЫ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ НАЛОГООБЛОЖЕНИЯ НЕДРОПОЛЬЗОВАТЕЛЕЙ

**Зоҳидов Исмаатжон Юнусжон Угли**  
Ташкентский государственный  
экономический университет

**Аннотация.** В данной статье особое внимание уделяется регулированию налогообложения недропользователей в Республике Узбекистан, обеспечению необходимого уровня собираемости налогов и других обязательных платежей, осуществлению налогового администрирования налогоплательщиков и коренному совершенствованию сервисно-технического обслуживания. на основе взаимного сотрудничества при выполнении налоговых обязательств. Налогообложение подпольных предпринимателей – сложная и сложная область, требующая тщательного рассмотрения и совершенствования. Содержит обзор вопросов, связанных с налогообложением подпольных предпринимателей, и предлагает возможные области для улучшения. Налогообложение подпольных предпринимателей – сложный вопрос, требующий глубокого рассмотрения и совершенствования. Решая вопросы, связанные с налоговым режимом, прозрачностью, налоговым администрированием и налоговыми льготами, можно создать более благоприятную и благоприятную среду для предпринимателей недр, способствовать инвестициям, экономическому росту и устойчивому развитию сектора.

**Ключевые слова:** налог на ресурсы, налог на пользование землей, налог, бюджетная политика, бюджет, налоговое администрирование, налоговый потенциал, нормативный анализ, положительный анализ, налоговая нагрузка, репрезентативная налоговая ставка, средняя ставка, налоговая отчетность, налоговые поступления, налоговые льготы.

## ISSUES OF IMPROVEMENT OF TAXATION OF SUBSOIL ENTREPRENEURS

**Zohidov Ismatjon Yunusjon Ugli**  
Tashkent State University of Economics

**Abstract.** In this article, special attention is paid to the regulation of taxation of subsoil users in the Republic of Uzbekistan, ensuring the necessary level of collection of taxes and other mandatory payments, implementation of tax administration of taxpayers and the fundamental improvement of service and technical services on the basis of mutual cooperation in the fulfillment of tax obligations. Taxation of underground entrepreneurs is a complex and difficult area that requires careful consideration and improvement. Provides an overview of issues related to the taxation of underground entrepreneurs and suggests potential areas for improvement. Taxation of underground entrepreneurs is a complex issue that requires deep consideration and improvement. By addressing the issues related to the tax regime, transparency, tax administration and tax incentives, it is possible to create a more favorable and favorable environment for entrepreneurs of underground resources, to promote investment, economic growth and sustainable development of the sector.

**Key words:** resource tax, land use tax, tax, budget policy, budget, tax administration, tax potential, regulatory analysis, positive analysis, tax burden, representative tax rate, average rate, tax reporting, tax revenues, tax benefits.

### Кириш.

Маҳаллий тадбиркорларни солиққа тортиш деганда маълум бир географик юрисдиксияда, одатда маълум бир мамлакат ёки минтақада фаолият юритувчи корхоналар солиққа тортилиши тушунилади. Бу кичик ва ўрта корхоналар, корпорациялар, шериклик ва якка тартибдаги тадбиркорлик каби турли хил бизнес турларини ўз ичига олиши мумкин. Жойларда тадбиркорларнинг солиққа тортилиши давлат даромадларини шакллантириш, давлат хизматлари ва инфратузилмани молиялаштириш, иқтисодий барқарорликни таъминлашда ҳал қилувчи рол ўйнайди. Бироқ, солиқ йиғиш ва тадбиркорлик, сармоя ва иқтисодий ўсишни рағбатлантирадиган қулай ишбилармонлик муҳитини яратиш ўртасида мувозанатни сақлаш жуда муҳимдир. Жойларда тадбиркорларни солиққа тортишда солиқ тизими адолатли бўлиши керак, бу эса корхоналарнинг даромадлилик ва тўлов қобилиятидан келиб чиққан ҳолда ўз ҳиссаларини қўшишини таъминлаши керак. Бу тадбиркорларнинг даромадлари ёки фойдаларини ҳисобга оладиган прогрессив солиқ тузилмаларини лойиҳалашни ўз ичига олади.

### Адабиётлар шарҳи.

Раттан ердан фойдаланиш термини биринчи навбатда географияда, иқтисодда, археологияда ва инсон томонидан аниқ бир мақсад учун фойдаланишга айтилади. “Ер қоплами термини инсон фаолияти давомида ернинг бир бўлагидан фойдаланишга ёки ердан мақсадли фойдаланишга тушунилади<sup>80</sup>.

Басыров (2016) қуйидагича ёндошган: “ер қаъри участкаларини ўзлаштиришни ҳуқуқий тартибга солиш тавсифини берган, “ер қаъри участкаларини ўзлаштириш объектлари” тушунчасининг мазмунини аниқлаган, объектлар эгаллаб турган ер участкаларидан мақсадли фойдаланишни таъминлаш воситаларини аниқлаган, ер қаъридан фойдаланувчиларнинг ер қаъридан фойдаланиш ҳуқуқи тугатилган тақдирда инфратузилма объектларини консервациялаш ва тугатиш, фойдаланилаётган ер участкаларини рекултивация қилиш бўйича ўз мажбуриятларини бажаришини таъминлаш йўллари, тугатилган ер ости иншоотлари хавфсизлигини таъминлаш зарурдир. Бу йўналишда илмий тадқиқотлар олиб борган яна бир Россиялик олим Блошенконинг (2019) тадқиқотлари ҳам алоҳида аҳамият касб этади. Блошенко (2019) техноген кон тушунчаси ва унинг солиққа тортиш механизмига баҳо бериб, “техноген кон – бу, фойдали қазилмаларни қазиб олишда ер қаъридан фойдаланиш тўғрисидаги қонун ҳужжатларига мувофиқ, минерал хомашёни қазиб олиш ва комплекс қайта ишлаш жараёнида йўқотишлар сифатида олинadиган, алоҳида лицензияланиши керак бўлган иккиламчи фойдали қазилмалардир” деб таъкидлайди.

<sup>80</sup> Rattan. Lal, Soil degradation in the united states. P.31

Ильичева (2017) табиий бойликларни солиққа тортиш механизмларини тадқиқини йирик солиқ тўловчилар томонидан нефт ва газ компаниялари томонидан тўланадиган фойдали қазилмаларни қазиб олиш солиғи мисолида олиб борган ҳолда бу борадаги муҳим тадқиқот натижаларини асослаб беради. Хусусан, Ильичева (2017) “нефт ва газ компаниялари томонидан тўланадиган фойдали қазилмаларни қазиб олиш солиғини ундиришни оптималлаштириш ва янада малакали бошқариш, хусусан, давлат бюджети ва умуман унинг иқтисодиётини шакллантириш учун жуда муҳимдир” деб ҳисоблайди.

Мустафа (2020) бу борадаги илмий ишларида “Россия конларида жойлашган нефт нархининг ўзгарувчанлиги асосида солиқ юкини прогнозлаш методологиясини ишлаб чиққан, нефт нархининг ўзгарувчанлиги шароитида ўзлаштириш қийин бўлган углеводородлар хом-ашёсини қазиб олиш соҳасида солиққа тортишнинг амалдаги тизимни ислоҳ қилиш зарурлигини асослаган, ўзлаштириш қийин бўлган конларда углеводородлар хом-ашёси ишлаб чиқаришга солиқ солиш тизими соҳасидаги тоифавий аппаратни кенгайтиришни таклиф қилган.

Туманова (2017) ўзининг “Ер қаъридан фойдаланишнинг ҳуқуқий асослари” номли ўқув қўлланмасида табиий бойликлар атамасини ҳам геологик, ҳам ҳуқуқий тушунча сифатида тушунтиради. Олиманинг фикрича, “табиий бойлик бу нафақат унинг таркибидаги фойдали қазилмалар бўлган геометрик ер ости маконини, балки ер қаърининг бошқа барча фойдали хусусиятларини, шу жумладан энергия ресурсларини, ер ости иншоотларини, ер қаъри объектларининг санитария-рекреацион таъсирини ва ер қаъри ҳақидаги геологик маълумотларни ҳам англатади”.

Сафаровнинг (2006) “Хўжалик юритувчи субъектларнинг табиий ресурслардан самарали фойдаланишини солиқлар воситасида рағбатлантириш” мавзусидаги номзодлик диссертация ишида корхоналар ва ташкилотлар томонидан табиий ресурслар билан боғлиқ ишлаб чиқариш жараёнига жалб қилинган кам чиқитли инвестициялар учун рағбатлантирувчи имтиёزلарни қўллаш, табиий ресурс солиқларини ихчамлаштирилган солиққа тортиш тизимида ҳам қўллашни илмий асослаган, ноқишлоқ хўжалик корхоналаридан олинаётган ер солиғини ҳисоблаб чиқиш ва ундиришда улар фойдаланаётган ернинг кадастр қийматидан ундириш механизмини жорий қилиш масаласини таклиф қилган, ер ости бойликларидан олинадиган солиқларни ҳисоблашда ҳисобга олиш усулини таклиф этган ҳамда бу солиқни ундириш механизмларини янада такомиллаштириш юзасидан илмий таклифлар ишлаб чиққан.

Қурбанов (2020) эса ўзининг диссертацион ва монографик тадқиқотлари асосида Ўзбекистонда “алкоголсиз ичимликларни ишлаб чиқарувчи корхоналарда сув ресурсларидан тежамли ва самарали фойдаланишни таъминлаш мақсадида уларга сув ресурсларидан фойдаланганлик учун солиқни жорий этиш таклифини ишлаб чиққан, шунингдек, автотранспорт воситаларини ювишга ихтисослашган корхоналар учун сув ресурсларидан фойдаланганлик учун солиқни белгилашни асослаган, сув ресурсларидан оқилона ва самарали фойдаланишни таъминлашда тадбиркорлик субъектларининг йиллик ялпи тушуми 1 млрд. сўмдан ошган тақдирда сув ресурсларидан фойдаланганлик учун солиқ тўловчилари таркибига киритилиши таклифи” ни ишлаб чиққан.

#### **Тадқиқот методологияси.**

Ер қаъридан фойдаланувчи тадбиркорларни солиққа тортиш ислохотларнинг босқичлари ва концептуал асосларини тадқиқ қилишида илмий абстракциялаш, индукция-дедукция каби назарий усулларидан ва кузатиш, статистик таҳлил, вертикал ва горизонтал таҳлил ва усуллардан кенг фойдаланилган.

#### **Таҳлил ва натижалар муҳокамаси.**

Ердан фойдаланувчи солиғи, шунингдек, ер қиймати солиғи ёки мулк солиғи сифатида ҳам танилган, дунёнинг турли мамлакатларида жорий қилинган. Ер солиғи тушунчаси турли тарихий даврларга бориб тақалади ва турли мамлакатларда турли шаклларда қўлланилган. Бироқ, ер солиғини эрта жорий этишнинг ёрқин мисолларидан бири Буюк Британия, хусусан, “Тарифлар” тизими шаклида намоён бўлади. 16-аср охирида жорий этилган тарифлар тизими ер ва биноларнинг ижара қийматига асосланган мулк солиғининг шакли эди. У маҳаллий ҳокимиятларга даромад келтиришни мақсад қилган ва мулк эгаларидан ундирилган. Тарифлар тизими асрлар давомида бир нечта ўзгартириш ва ислохотларни бошдан кечирди, аммо ер ва

мулкни солиққа тортишнинг асосий ғояси сақланиб қолди. Шунини таъкидлаш керакки, ердан фойдаланувчи солиғи ёки мулк солиғи дунёнинг кўплаб мамлакатларида турли шаклларда ва турли номларда амалга оширилган. Муайян тафсилотлар ва амалга ошириш усуллари мамлакатдан мамлакатга фарқ қилиши мумкин, бироқ ер ва мулкни ҳукумат учун даромад манбаи сифатида солиққа тортишнинг асосий тамойили умумий хусусиятдир.

Ўзбекистонда йердан фойдаланувчи солиғи, хусусан, мол-мулк солиғи бир неча ўн йиллар давомида жорий этилган. Уни жорий этишнинг аниқ муддати ва у билан боғлиқ бўлган аниқ қонун ҳужжатлари фарқ қилиши мумкин. Бироқ, Ўзбекистонда мол-мулк солиғи одатда кўчмас мулк, шу жумладан турар-жой ва тижорат мулкига егалик қилувчи ёки унга егалик қилувчи жисмоний ва юридик шахслардан ундирилади.

Ўзбекистонда ер ва мол-мулк солиққа тортиш Ўзбекистон Республикасининг Солиқ кодекси ва тегишли меъёрий ҳужжатлар билан тартибга солинади. Ушбу қонунлар мол-мулк солиғини ҳисоблаш ва ундириш тамойиллари, ставкалари ва тартибини белгилайди. Ўзбекистонда мол-мулк солиғининг ўзига хос тафсилотлари ва амалга оширилиши вақт ўтиши билан ўзгартириш ва янгиланишларга дуч келиши мумкин, чунки солиқ сиёсати давлат томонидан вақти-вақти билан кўриб чиқилади ва мамлакат иқтисодиёти ва жамиятининг ўзгарувчан эҳтиёжларини қондириш учун тузатилади.

Таъкидлаш керакки, ер қаъридан фойдаланганлик учун солиқни жорий этишнинг икки муҳим хусусияти мавжуддир. Биринчиси, ер қаърининг фойдали хом-ашёси (маҳсулоти) чекланган (қайта тикланиши узоқ геологик вақтини олиши), улар ҳар қайси миллий иқтисодиёт учун ҳал қилувчи ролга эгаллиги, қолаверса, мамлакатнинг ички ва ташқи сиёсатини белгилашда муҳим таъсирчан омил бўлса, иккинчидан давлатнинг молиявий сиёсатида давлат бюджети ва бошқа давлат мақсадли жамғармалари учун ўта муҳим молиявий манба ва ресурс ҳисобланади. Табиий бойликларнинг техник-иқтисодий хусусиятлари давлатларнинг бу ресурсларга бўлган солиқ сиёсатининг ўзагини ҳам белгилаб беради деб хулоса қилиш мумкин. Табиий ресурслардан самарали ва оқилона фойдаланишни таъминлашга қаратилган муҳим восита – бу давлат томонидан табиий ресурслардан фойдаланиш билан боғлиқ турли хил тўловларни жорий этиш ва улардан муҳим молиявий дастак сифатида фойдаланишдир. Ўзбекистон мустақилликка эришгандан кейин республикамиз ҳудудидаги барча табиий, ер ости бойликлари давлатимиз тасарруфига ўтди. Ўзбекистон заминида жуда улкан ва ноёб, ҳали ижтимоий ишлаб чиқаришга жалб этилмаган минерал хом-ашё ресурслари тўпланган. Ўзбекистонда 100 га яқин, аниқроғи 95 турдаги минерал хом-ашёни ўзида мужассам этган 2700 та кон аниқланган. Амалда Менделеев даврий жадвалидаги барча элементлар республикамизда мавжуддир.

Ер қаъридан фойдаланганлик учун солиқни жорий этилишидан асосий мақсад – умумдавлат мулки ҳисобланган ер ости бойликларидан оқилона тарзда бутун жамият аъзоларини ва келажак авлод манфаатларини ҳисобга олган ҳолда фойдаланиш самарадорлигини ошириш ҳисобланади. Ўзбекистонда 2002 йил 13 декабрда “Ер ости бойликлари тўғрисида” ги Қонуннинг янги таҳрири тасдиқланди ва ушбу қонуннинг асосий вазифаси бўлиб, ер ости бойликларига егалик қилиш, улардан фойдаланиш ва тасарруф этишда юзага келадиган муносабатларни тартибга солишдан иборат эканлиги белгиланди.

Янги таҳрирдаги Солиқ кодексига кўра ер қаъридан фойдаланганлик учун солиқ умумдавлат солиқлари таркибига киради. Ушбу солиқ табиий бойликлардан фойдаланишнинг самарадорлигини таъминлаш билан бирга соф фискал вазифани ҳам бажаради. Республикамизда ер қаъридан фойдаланганлик учун солиқ ер ости бойликларининг 53 турига нисбатан белгиланган бўлсада, бюджетга солиқ тушуми фақатгина 4-5 турдаги ер ости бойликларига мутлоқ равишда боғлиқ бўлиб қолмоқда.

Солиққа тортиш мақсадида ер ости бойликлари деганда ер қобиғининг юқори қисмини қамраб оладиган ҳамда фойдали қазилмаларни тадқиқ қилиш ва қазиб олиш мумкин бўлган макон, фойдали қазилмалар деганда - иқтисодий ва соғломлаштириш аҳамиятига эга геологик ҳосилалар қаралади. Таркибида рангли, нодир, асл, қора металллар ва бошқа минерал хом ашё бўлган рудаларни бир корхона қазиб олиб, уни бундан кейин қайта ишлаш учун бошқа корхоналарга берса (экспорт бундан мустасно), қазиб олинadиган рудани қайта ишлайдиган ва солиқ ставкаси белгиланган тайёр маҳсулот чиқарадиган корхона солиқ тўловчи ҳисобланади.

Хусусан, Рента солиғи (Ер қаъридан фойдаланганлик учун солиқ) 2022 йил 1 январдан кейин бошланadиган (янги) лицензия олинган ер участкалари бўйича рента солиғи тўлайди.



2022 йил 1 январдан кейин бошланадиган (янги) лицензия олинган ер участкалари нисбатан қўлланилади (29.12.2021 й. ЎРҚ-741-сон Қонуни қабул қилинда).

Бунда:

– имзоли (подписной) бонус, тижоратбоп топилма бонус (коммерческого обнаружения), геология-қидирув ва изланиш ишларини (изыскательные работы) учун ажратилган ер участкалари бўйича ер солиғи бекор қилинган;

– ер қаъридан фойдаланганлик учун солиқ ставкаларини нефть (20%) ва табиий газ (30%) бўйича 10 %гача, олтин (10%) ва мис (10%) учун 7 фоизгача, вольфрам учун 2,7 фоизгача ва уран учун 8 фоизгача камайтирилган.

– янги нефть ва газ қудуқлари фойдаланишга топширилган ойдан бошлаб, дастлабки 2 йилда мол-мулк солиғидан озод қилинган, кейинги 3 йилда – 50 фоизга пасайтирилган.

Солиқ тўловчилар бўлиб, қимматбаҳо, рангли ва радиоактив металлларни, нодир элементларни қазиб олувчи (ажратиб олувчи), шунингдек углеводород хомашёсини қазиб олувчи юридик шахслар Ўзбекистон Республикаси ҳудудида ер қаъридан фойдали қазилмаларни қазиб олишни ва (ёки) техноген минерал ҳосилалардан фойдали қазилмаларни ажратиб олишни амалга оширувчи юридик ва жисмоний шахслар ҳисобланади. Бугунги кунда йирик солиқ тўловчилар тоифасига кирувчи қимматбаҳо металллар қазиб олувчи 2 та корхона ва углеводород хомашёсини қазиб олувчи 12 та корхона мавжуд. Солиқ базаси бўлиб, метал ёки углеводородни реализациясидан олинган даромад ва қазиб олиш билан харажати ўртасидаги фарқ.

Бунда:

агар биринчи солиқ даври якунига кўра рента зарари олинган бўлса, солиқ тўловчи бу зарарни кейинчалик “жамғарилган рента зарари” махсус ҳисобварағида ҳисобга олишга ҳақли; ҳар бир кейинги солиқ даврида ушбу ҳисобварақда ҳисобга олинган сумма 2 фоизлик пунктга оширилган, тўланиш муддати ўн йил (2031 йилгача) бўлган Ўзбекистон Республикаси халқаро облигациялари даромадлиги асосида аниқланадиган коэффицентга оширилади;

Углеводород хомашёси бўйича:

Қазиб олинган (ажратиб олинган) фойдали қазилма ҳажмининг қиймати ва бунда, солиқ (ҳисобот) даври учун ўртача олинган реализация қилиш баҳосини натулада ифодаланган реализация қилиш ҳажмига кўпайтмаси сифатида аниқланади;

Фойдали қазилмаларини қайта ишлаш асосида олинган маҳсулотларни реализация қилиш баҳосидан келиб чиқиб, уларни кейинчалик қайта ишлаш ва транспортда ташиш учун солиқ тўловчи томонидан қилинган харажатлар чегириб ташланган ҳолда аниқланади;

Рангли металллар бўйича:

Олтин, кумуш, платина, палладий, мис, рух, қўрғошин ва молибден бўйича солиқ базаси руда, концентрат ва (ёки) қайта ишлашнинг якуний маҳсулоти (тайёр маҳсулот) таркибидаги ҳар бир металлга нисбатан аниқланади.

Солиқ ставкаси эса – 25 % (рента зарари мавжуд бўлганда эса солиқ базаси нолга тенг деб эътироф этилади). Салоҳият эга, аввал қидирув ўтказилган объектлар бўйича ҳуқуқ танловга қўйилганда, ташкилотчи ёки иштирокчи оширилган ставка таклиф қилишга ҳақли. Солиқ ставкаси ҳар бир фойдали қазилмалар гуруҳига нисбатан фоизларда ҳамда мутлоқ ҳажмга нисбатан қатъий қийматларда белгиланади. Мамлакатимизда 2022 йил якунлари бўйича – фақат “НКМК” АЖ томонидан бюджетга 282,8 млрд сўм махсус рента солиғи тўлаб берилган. 2021 йилда имзоли бонус (ставка – энг кам иш ҳақининг 10 минг бараваригача) ва тижоратбоп топилма бонуси (солиқ солинадиган базанинг 0,1 фоизи) бўйича 38,9 млрд сўм ва 7,2 млрд сўм бюджетга тўланган. Қимматбаҳо, рангли ва радиоактив металлларни ҳамда углеводород хомашёсини қазиб олувчи корхоналар томонидан 2022 йил бўйича 12 332,2 млрд сўм бюджетга тўланган.

Бундан ташқар ривожланган давлатлар тажрибаларини кўриб чиқсак.

Масалан: Жанубий Корея ер қаъридан фойдаланувчиларни солиққа тортишни яхшилаш бўйича, хусусан, тоғ-кон саноати ва табиий ресурслар секторида турли чора-тадбирларни амалга оширди. Корея тажрибасининг баъзи асосий жиҳатлари қуйидагилардан иборат:

Корея ҳукумати минерал ресурсларни қидириш ва ўзлаштиришга сармоя киритишни рағбатлантириш учун солиқ имтиёзларини тақдим етди. Ушбу имтиёзлар солиқ имтиёзлари, имтиёзлар ёки малакали фаолият учун пасайтирилган солиқ ставкаларини ўз ичига олиши мумкин. Ер қаъридан фойдаланувчиларга солиқ солиш тартиб-таомилларини тартибга солиш

ва соддалаштириш бўйича ишлар амалга оширилди. Бу маъмурий юкларни камайтириш, солиқ тўлаш ва тўлаш жараёнлари самарадорлигини ошириш, солиқ тўловчиларга хизмат кўрсатишни яхшилашни ўз ичига олади. Корея солиқ идоралари ер қаъридан фойдаланувчиларнинг солиқ мажбуриятларини бажаришини таъминлаш мақсадида ўзларининг назорат ва назорат фаолиятини кучайтирдилар. Бу аудитлар, текширувлар ўтказиш ва риоя қилмаслик учун жарима солишни ўз ичига олиши мумкин. Корея солиқ соҳасида халқаро ҳамкорлик ва ахборот алмашишда фаол иштирок этмоқда. Бу солиқ тўлашдан бўйин товлашга қарши курашиш ва қазиб олиш саноатида шаффофликни ошириш бўйича кўп томонлама ташаббусларда иштирок этишни ўз ичига олади. Корея ҳукумати ер қаъридан фойдаланувчиларга нисбатан солиқ сиёсатини шакллантиришда саноат манфаатдор томонлари ва экспертларидан фикр ва ҳамкорликни сўради. Бу фикр-мулоҳазаларни йиғиш ва секторнинг ўзига хос эҳтиёжлари ва муаммоларини ҳал қилиш учун маслаҳатлар, семинарлар ва муҳокамалар ўтказишни ўз ичига олади. Корея ҳукуматининг ўзига хос контексти ва мақсадларига боғлиқ бўлиши мумкин.

Германия давлатида айниқса, табиий ресурсларни қазиб олиш контекстида ер қаъридан фойдаланувчиларни солиққа тортишни яхшилаш бўйича турли чора-тадбирларни амалга оширди. Германияда ер қаъридан фойдаланувчиларни солиққа тортишни тартибга солиш учун кенг қамровли ҳуқуқий ва меъёрий база ишлаб чиқилган. Бу соҳа учун солиқ мажбуриятлари, ставкалари ва тартибларини белгилайдиган қонунлар, қоидалар ва кўрсатмаларни ўз ичига олади. Германия ер қаъридан фойдаланувчиларни солиққа тортишда атроф-муҳит ва барқарорлик масалаларини бирлаштирган. Бунга атроф-муҳитга салбий таъсир кўрсатадиган фаолият учун солиқ ёки йиғимлар киритиш ва экологик тоза амалиётларни рағбатлантириш киради. Германия ер қаъри соҳасида шаффофлик ва ҳисобот талабларини кучайтириш бўйича чора-тадбирларни амалга оширди. Бунга ресурсларни қазиб олиш билан шуғулланувчи компаниялар учун ошкор қилиш мажбуриятлари ҳамда солиқ тўлашдан бўйин товлаш ва пул ювишга қарши кураш чоралари киради. Бу самарали солиқ сиёсатини ишлаб чиқиш, солиқдан қочиш ва солиқдан бўйин товлашга қарши курашиш бўйича ахборот, илғор тажриба ва тажриба алмашишни ўз ичига олади.

Швейцария ўзининг ривожланган ва самарали солиқ тизими, жумладан, ер қаъридан фойдаланувчиларни солиққа тортиш билан машхур. Швейцария ўз ҳудудида табиий ресурсларни қазиб олиш бўйича кенг қўламли фаолиятга эга бўлмаса-да, у ўз юрисдикцияси доирасида фаолият юритувчи ер қаъридан фойдаланувчиларни тартибга солиш ва солиққа тортиш бўйича тажрибага эга. Швейцария тажрибасининг баъзи асосий жиҳатларикўриб чиқсак. Швейцарияда ер қаъридан фойдаланувчилар учун шаффоф ва аниқ солиқ тизими мавжуд. Солиқ қонунчилиги ва соҳани тартибга солувчи меъёрий-ҳуқуқий ҳужжатлар солиқ мажбуриятлари, ставкалари ва тартиб-қоидаларига аниқлик киритиб, аниқ белгиланган. Швейцария ер қаъридан фойдаланувчилар учун роялти ва фойдани тақсимлаш тартибини жорий қилди. Ушбу келишувлар одатда роялти тўлашни ёки табиий ресурсларни қазиб олишдан олинган фойданинг бир қисмини ўз ичига олади. Швейцарияда айрим тармоқлар, жумладан, ер қаъридан фойдаланувчиларга нисбатан махсус солиқ режимлари ўрнатилган. Ушбу режимлар саноатга инвестицияларни жалб қилиш учун солиқ ставкаларини пасайтириш ёки имтиёзлар каби солиқ имтиёзларини бериши мумкин. Солиқ тизими барқарор амалиётларни рағбатлантириш ва ресурсларни қазиб олиш билан боғлиқ атроф-муҳитга таъсирни юмшатиш учун қоидаларни ўз ичига олади.

Россия Федерациясида табиий ресурсларнинг катта миқдори ва ер қаъридан фойдаланувчиларни солиққа тортишнинг яхши ривожланган тизими мавжуд. Ер қаъридан фойдаланганлик учун солиқ режимлар амалиётда фойдаланиб келинмоқда. Россияда фойдали қазилмаларни қазиб олиш солиғи (МЕТ) деб номланувчи йер қаъридан фойдаланувчилар учун махсус солиқ режими ўрнатилган. МЕТ фойдали қазилмаларни, жумладан, нефт, газ ва металлларни қазиб олиш учун олинадиган ишлаб чиқаришга асосланган солиқдир. Солиқ ставкалари фойдали қазилма турига ва қазиб олинадиган ҳудудга қараб ўзгаради. МЕТга қўшимча равишда, Россияда ер қаъридан фойдаланувчилар ҳам баъзи фойдали қазилмаларни қазиб олиш учун роялти тўлашлари шарт. Роялти ставкалари қазиб олинган фойдали қазилмаларнинг бозор қийматидан келиб чиқиб белгиланади. Россия ҳукумати ер қаърини ўрганиш ва ривожлантиришга сармоя киритишни рағбатлантириш учун турли солиқ имтиёзларини амалга оширди. Бу имтиёзлар солиқ ставкаларини пасайтириш, имтиёзлар ёки ер қаъри бўйича фаолиятнинг айрим турлари учун имтиёзларни ўз ичига олиши мумкин.

Россияда солиқ тўлашдан бўйин товлашнинг олдини олишга ва ер қаъридан фойдаланувчиларнинг адолатли солиққа тортилишини таъминлашга қаратилган трансферт нархлари қоидалари жорий этилди. Ушбу қоидалар ер қаъридан фойдаланувчилардан фойданинг паст солиқ солинадиган юрисдикцияларга ўтказилишининг олдини олиш учун алоқадор шахслар билан тузилган битимлар нархлари тўғрисида ҳисобот беришни ва асослашни талаб қилади. Шунини таъкидлаш керакки, Россиянинг ер қаъридан фойдаланувчилар учун солиқ тизими доимий ўзгаришлар ва қўшимчаларга дучор бўлади.

Хулоса қилиб айтганда, ер қаъридан фойдаланувчиларни солиққа тортишни такомиллаштириш табиий ресурсларга бой мамлакатлар учун муҳим жиҳатдир. Турли мамлакатлар, жумладан, Россия, Корея, Германия ва Швейцария тажрибаси ресурсларни адолатли ва барқарор қазиб олишга ёрдам берувчи самарали солиқ режимлари ва қоидаларини ишлаб чиқиш муҳимлигини кўрсатади. Ер қаъридан фойдаланувчиларни солиққа тортишни такомиллаштиришнинг асосий элементлари фойдали қазилмаларни қазиб олиш солиғи ёки роялти каби тегишли солиқ режимларини ўрнатиш, инвестицияларни жалб қилиш учун солиқ имтиёзларини жорий этиш, солиқ тўлашдан бўйин товлашнинг олдини олиш учун трансферт нархлари қоидаларини жорий этиш ва ресурсларни масъулиятли тарзда қазиб олишни таъминлаш учун атроф-муҳитни муҳофаза қилиш қоидаларини ўз ичига олади.

Солиқ сиёсатини доимий равишда кўриб чиқиш ва янгилаш орқали мамлакатлар ер қаъридан фойдаланувчиларга солиқ солиш тизимларининг самарадорлигини ошириш, даромадларнинг адолатли тақсимланишини таъминлаш, иқтисодий ўсишни рағбатлантириш ва атроф-муҳитни муҳофаза қилиш имконини беради. Умуман олганда, ер қаъридан фойдаланувчилар учун солиққа тортиш тизимини такомиллаштириш иқтисодий, экологик ва ижтимоий омилларни синчиклаб кўриб чиқишни талаб қиладиган доимий жараён дир. Бошқа мамлакатлар тажрибасини ўрганиш ва илғор тажрибаларни мослаштириш орқали ҳукуматлар ер ости бойликларини барқарор бошқариш учун адолатли ва самарали солиққа тортиш тизимига эришишга интилишлари мумкин.

#### **Хулоса ва таклиф.**

Мавзу бўйича ўрганишлар асосида қуйидаги хулоса ва таклифлар шакллантирилди:

Ер қаъри бўйича тадбиркорларга оид солиқ қонунчилиги ва меъёрий-ҳуқуқий ҳужжатларни соддалаштириш ва улардан фойдаланиш қулайлигини таъминлаш керак. Мураккаб ва тушунарсиз солиқ қоидалари тадбиркорлар учун чалкашлик ва мувофиқлик муаммоларини келтириб чиқариши мумкин. Шу боис солиқ қонунчилигини тартибга солиш, ортиқча бандларни бартараф этиш, солиқларни ҳисоблаш ва ҳисобот бериш бўйича аниқ кўрсатмаларни таъминлаш зарур. Ер ости бойликлари тадбиркорларига солиқ солишнинг адолатли бўлишини таъминлаш жуда муҳим. Бунга ер қаъри бўйича операцияларнинг рентабеллиги ва ҳажмини ҳисобга оладиган прогрессив солиқ ставкаларини жорий этиш орқали эришиш мумкин. Ер қаъри бўйича фаолият турлари ва кўламидан келиб чиққан ҳолда табақалаштирилган солиқ ставкалари тенг шароит яратишга ва кичик тадбиркорлар зиммасига ортиқча юкларнинг олдини олишга ёрдам беради. Экологик масъулиятли амалиётларни ва ер ости бойликларини барқарор ривожлантиришни рағбатлантириш учун атроф-муҳитни муҳофаза қилиш, ресурсларни тежаш ва жамоатчиликни жалб қилиш мажбуриятини кўрсатган ер ости бойликлари тадбиркорларига солиқ имтиёзлари берилиши мумкин. Ушбу берилган имтиёзлар солиқ имтиёзлари, чегирмалар ёки экологик тоза технологияларни жорий этиш, атроф-муҳитга таъсирни баҳолашни ўтказиш ёки жамиятни ривожлантириш лойиҳаларида иштирок этиш учун имтиёзларни ўз ичига олиши мумкин. Самарали солиқ маъмурияти ер қаъри тадбиркорларини самарали солиққа тортиш учун муҳим аҳамиятга эга ҳисобланади. Бунга эришиш учун солиқ органлари ўз тизимлари ва жараёнларини модернизация қилишга сармоя киритишлари керак. Бунда солиқ тўловларини электрон шаклда топшириш ва тўлов тизимларини жорий этиш, маълумотларни йиғиш ва таҳлил қилиш имкониятларини ошириш, тадбиркорларнинг солиқ мажбуриятларини қулай тарзда бажариши учун қулай онлайн платформалар яратиш киради. Хулоса қилиб айтганда, ер ости бойликлари тадбиркорларига солиқ солишни такомиллаштириш ҳуқуқий мураккабликларни бартараф этиш, адолатли тарғиб қилиш ва барқарор амалиётни рағбатлантиришга қаратилган комплекс ёндашувни талаб қилади. Солиқ қонунчилигини соддалаштириш, барқарор амалиётни рағбатлантириш, солиқ маъмуриятчилигини тартибга солиш, ҳамкорликни ривожлантириш ва мажбурий чораларни

кучайтириш орқали ер ости бойликларининг ўсиши ва масъулиятли ишлатилишини кўллаб-қувватлаш мақсадида солиққа тортиш тизимини мустақкамлаш мумкин.

#### **Адабиётлар/Литература/Referece:**

Басыров Равиль Наилевич (2016). Правовое регулирование обустройства участков недр. Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Москва.

Блошенко Татьяна Алексеевна (2019). Методология налогообложения организаций при добыче и комплексной переработке минерального сырья. Автореферат диссертации на соискание ученой степени доктора экономических наук. Москва.

Ильичева Мария Александровна (2017). Правовое регулирование налоговых отношений с участием крупнейших налогоплательщиков (на примере предприятий нефтегазовой отрасли). Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Москва.

Ибрахим Мустафа Али Ибрахим (2020). Развитие налогообложения добычи углеводородного сырья в труднодоступных российских месторождениях в условиях волатильности цен на нефть. Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Москва.

Туманова Е.Ю. (2017) Правовые основы недропользования. Учебное пособие. Ставрополь. 6 стр.

Сафаров (2006). Хўжалик юритувчи субъектларнинг табиий ресурслардан самарали фойдаланишини солиқлар воситасида рағбатлантириш. Иқтисодиёт фанлари номзоди илмий даражасини олиш учун ёзилган диссертацияси автореферати. Т.Академия. й. 26 б.

Қурбанов Д.Р. (2020) Ўзбекистон республикасида сув ресурсларидан фойдаланиш самарадорлигини оширишнинг молиявий механизмларини такомиллаштириш. И.ф.д (DSc)... дис... автореферати. – Т.: -38 б.

Нормурзаев, У. (2022). Хукуматимиз томонидан солиқ маъмурчилиги бўйича 2018-2022 йилларда амалга оширилган солиқ ислохотлари натижалари. Иқтисодиёт ва инновацион технологиялар, 10(5), 325-330.

Нормурзаев, У. Х. (2021). 2021 йилдаги солиқ маъмурчилиги ҳамда солиқ кодексига киритилган ўзгартириш ва қўшимчалар юзасидан. Интернаука, (6-2), 99-100.

Нормурзаев, У. (2023). Янги Ўзбекистон тараққиёт стратегияси доирасида молия бозорининг долзарб муаммолари тадбиркорликни тенг рақобат шароитларини яратиш ҳамда яширин иқтисодиёт улушини қисқартириш йўлари. Приоритетные направления, современные тенденции и перспективы развития финансового рынка, 88-89.

Нормурзаев, У. (2023). Солиқ имтиёзлари бериш тартибини такомиллаштириш масалалари. Economics and education, 24(1), 334-339.